

הרב אביחי קצין
 ישיבת "נתיב מאיר" ירושלים

לע"נ ידיד ורע הרב הלל שחור זצ"ל איש האמת והשלום

"האמת והשלום אהבו"
האמת והשלום - את מי להעדיף?

כבר מתחילת יצירתו של האדם, מצאנו ויכוח בין האמת לשלום. שכך מתאר במדרש²: "א"ר סימון בשעה שבא הקב"ה לבראות את אדם הראשון נעשו מלאכי השרת כיתים כיתים וחבורות חבורות, מהם אומרים אל יברא ומהם אומרים יברא. הדא הוא דכתיב³: 'חסד ואמת נפגשו צדק ושלום נשקו'. חסד אומר יברא שהוא גומל חסדים. ואמת אומר אל יברא שכולו שקרים⁴. צדק אומר יברא שהוא עושה צדקות. שלום אומר אל יברא דכוליה קטטה⁵. מה עשה הקב"ה? נטל אמת והשליכו⁶ לארץ. הדא הוא דכתיב⁷: 'ותשלך אמת ארצה'. אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: רבון כל העולמים מה אתה מבזה תכסיס אלטיכסייה⁸ שלך? תעלה אמת מן הארץ! הדא הוא דכתיב⁹: 'אמת מארץ תצמח'. בביאור המדרש האריך הגרי"ד סולובניצק שליט"א בשם

1. זכריה ח, יט - ותחילת הפס': "כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ומועדים טובים והאמת והשלום אהבו". בקשר שבין שני חלקי הפס' עי' רד"ק שם: "ובתנאי שתאהבו האמת והשלום כמו שצויתי אתכם" וכ"כ שם המצודת - דוד.
2. בראשית - רבה פ"ח, ה.
3. תהילים פה, יא.
4. "קרוב לכולו" - עץ יוסף שם.
5. "פיי קרוב לכולו כי אחד מאלף לא ימצא בלתי מקפיד כהלל" (שם).
6. עי' במהר"ל נתיבותי-עולם (נתיב האמת תחילת פ"ג) שהאריך בבאור המדרש ובין היתר הסביר, שהשליך האמת: "ר"ל שנתן התורה לארץ... והנה ע"י התורה שהוא השכל האמיתי יותר מכל חכמה, יש לאדם צד בחינה של אמת... ומעתה לא היה השלום גס"כן מקטרג על האדם... כי ע"י התורה כל דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום".
7. דניאל ח, י"ב.
8. "חותם - שחותמו של הקב"ה אמת" - מתנות כהונה שם.
9. תהילים פה, יב.

אביו¹⁰: "האמת והשלום ידעו שאי־אפשר לשניהם לדור בכפיפה אחת, וזה דוחק רגליו של זה, ואין אחד נבנה אלא מחורבנו של חבירו. מחשבותיו וגם רצונותיו של אדם משקפים את מהותו האינדבידואלית. אין שני דרכי חשיבה זהים. וחפץ השלום מחייב כל אחד בויתור מסוים. אולם הויתור יש בו משום חילול קדושת האמת, הרי שהאמת המוחלטת נפגעת. מאידך, אם נקנא את קנאת האמת ונתבע את ריבונותה לא יהא שלום לעולם. רק הקב"ה יודע את סוד מיווג האמת המוחלטת עם השלום המוחלט ואילו לאדם לא חנן כח זה. לכן האמת והשלום תבעו מאת הקב"ה את משפט הבכורה. האמת טענה שהאדם יהיה דובר שקרים אם השלום יבוכר, והשלום מצידו התאונן, שהאמת המוחלטת תביא קטטה תמידית לעולם".

עימות זה בין האמת והשלום, שימיו כימי עולם, מעמיד את האדם פעמים רבות במצבים בהם עליו להכריע האם להעדיף את חותם האמת או לחלופין את דרך השלום? שאלה זו ננסה ללבן במאמרנו.

הנה, לכאורה בשאלה זו נחלקו בית הלל ובית שמאי. שכך מצאנו¹¹: "ת"ר כיצד מרקדין¹² לפני הכלה? בית שמאי אומרים כלה כמות שהיא, ובית הלל אומרים כלה נאה וחסודה¹³. אמרו להן ב"ש לב"ה הרי שהיתה חגיגת או סומא אומרים לה כלה נאה וחסודה? והתורה אמרה¹⁴: 'מדבר שקר תרחק'?! אמרו להם ב"ה לב"ש: לדבריכם מי שלקח מקח רע¹⁵ מן השוק ישבחנו

10. "בסוד היחיד והיחד" עמ' 236.

11. כתובות טז, ב.

12. "פ"י מה היו אומרים בשבחה כשמרקדין לפניה" - שטמ"ק. "דרך לשורר בעת הרקוד" - מהרש"א. וע"י חכמת מנוח: "מרקדין פועל יוצא מבנין פיעל הדגוש כמו מלמדין כלומר כיצד גורמים שרוקדין לפני הכלה? משוררים ואומרים כלה נאה וכו'". והוסיף עוד פירושים בדרך הבדיחותא עי"ש.

13. בבאור חסודה הביא המהר"ם שיף שם שתי אפשרויות: או מלשון חסידה ובא לאמר שקר החן והבל היופי אשה יראת ה' היא תהלהלל ובמה? בהחן והיופי. וגם לרש"י שהפירוש הוא חוט של חסד משוך עליה כלומר שמעלת חן אפשר לאמר עליה כענין שאמרו בסוף לולב וערבה: "כל אדם שיש עליו חן בידוע שהוא ירא שמים". ובא לאמר נאה היא הכלה וגם יראת ה' יש בה.

14. שמות כג, ז.

15. ע"י רש"י שביאר מדוע מן השוק דוקא? "כיון דאם לוקח מכר מן החנות ומראה לאדם אם רואה בו חסרון מצוה עליו לגלות כדי שיחזירו לו. משא"כ בלוקח מן השוק שאינו מכירו ואינו יודע למי להשיבו מה לו להדאיבו בלא צורך, לכן ישבחנו. לכן גם אמרו "לדבריכם" שלא יגרש את אשתו אא"כ מצא בה ערות־דבר ולכן אין לו תקנה כמו ללוקח מן השוק ולכן ישבחנה".

בעיניו או יגננו בעיניו! ? הוי אומר ישבחנו בעיניו. מכאן אמרו חכמים לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות". במבט ראשון נראה שזוהי מחלוקתם של ב"ה וב"ש. לב"ש האמת עדיפה, ולב"ה השלום¹⁶ עדיף. אולם עיון מדוקדק בדברי הגמרא ובדעות השונות בהסבר הגמרא ילמדנו שהדבר אינו כה פשוט. שהרי יש לברר בגמרא זו כמה דברים:

א. "בש"א הכלה כמות שהיא" - כיצד באמת יש לרקד לפני הכלה בעיקר לפני כלה חגיגת או סומא? ומדוע לפי ב"ה נוסח זה גנאי הוא (שהרי שאלו וכי יגננו בעיניו)?!

ב. מה סברתם של ב"ה שיאמר "נאה וחסודה" והלא "מדבר שקר תרחק"?

ג. מה הראיה שמביאים ב"ה מהקונה מקח בשוק? ועוד, שמא אכן יגננו בעיניו כאשר זו האמת? ! וכי מנין לנו שלא כך הוא?

בהסבר שיטת ב"ש, היינו, מהו הנוסח שיש לרקד לפני הכלה ובפרט לפני זו שחגיגת או סומא, נאמרו כמה הסברים כפי שיפורט בטבלה שלפנינו. לפי כל הסבר ננסה גם לבאר מדוע לשיטת ב"ה גנאי הוא הנוסח המוצע ע"י ב"ש.

שטמ"ק בשם לקוטי הגאונים	הסבר נוסף בשטמ"ק	תוס' בהסבר א'	תוס' בהסבר ב'	ר"י מגאש	רש"י
"פירוש אם נאה ואם כעורה אומר כעורה" ¹⁷	¹⁸ שיאמר הלשון הסתום הזה כלומר כלה זו כמו שעשאה הקב"ה דמשמע דבר לשבח אם זיתה משובחת ולגנאי אם היא מגונה	"אם יש בה מום שתקך"	"ישבחה בדבר נאה שבה כגון בעיניה או בידיה אם הן יפות"	"אין משבחין אותה בדברים שאין בה אלא בדברים שיש בה הלכך אם היא כעורה משבח אותה בדבר אחר שיש בה" ²¹	"לפי יופיה וחשיבותה מקלסין אותה" ²²
פשוט	"משום דהא נמי לשון גנאי משמע לאשה כעורה" ¹⁹	משום שהשומעים שאין משבחים אותה מבינים שגנאי הוא לה	"דכשמזכירין מה שיש בה לשבח מכלל דשאר לגנאי" ²⁰	כמו בהסבר ב' בתוס'	כמו בהסבר תוס'

16. וכן פי' הריטב"א: "פי' דכל שהוא מפני דרכי שלום אין בו משום מדבר שקר תרחק" (ועוד נדון בדברי הריטב"א בהמשך). ושמעתי מהגר"א הלוי נבנצל

עתה, יש להבין מה עונים ב"ה לטענת ב"ש שכבר צייתה תורה "מדבר שקר תרחק"?! בהסבר הדבר מצינו שלשה הסברים עיקריים:
א. הריטב"א - "דכל שהוא מפני דרכי שלום אין בו משום דבר שקר תרחק"²³.

ב. קרבן נתנאל - "הוי אומר ישבחה בעיניו ומ"מ אינו אומר שקר שבדעתו נאה וחסודה במעשיה" וכ"כ הפרישה²⁴ וכ"כ הבית שמואל²⁵. לפי הסבר זה אין כאן אמירת שקר לפי ב"ה, שהרי ניתן להסביר את הדברים כדברי אמת. לפי ב"ש כנראה יש לילך לפי הפרשנות המקובלת ולכן הדברים אינם דברי אמת.

ג. מהרש"א - "ישבחנו בעיניו כיון דבעיניו המקח טוב הי"נ כלה נאה וחסודה - בעיניו היא, דאל"כ ודאי לא היה נושאה", וכ"כ המהר"ל²⁶: "כי אין זה

שליט"א רב העיר העתיקה, בדרך צחות, שזה באור הגמרא ביבמות יד, ב: "אעפ"י שנחלקו ב"ש וב"ה בצרות וכו' לא נמנעו ב"ש לישא נשים מב"ה ולא ב"ה מבית שמאי ללמד דחיבה ורעות נוהגים זה בזה לקיים מה שנא': האמת והשלום אהבו". דבחתונה שהיו בה גם מב"ה וגם מב"ש היו אלו רוקדים "כלה נאה וחסודה". ואלו רוקדים: "כלה כמות שהיא" הרי שהיה בה בחתונה גם אמת וגם שלום, לקיים מה שנא': "והאמת והשלום אהבו..."

17. ולכאורה דבר תימא הוא שירקדו לפני הכלה ויאמרו כלה כעורה היא?! דלמה יאמרו, מוטב ישתקו ולא יאמרו כלום?! וצע"ג.

18. ולהסבר זה לכל הכלות נוסח אחיד מרקדין: "כלה כמות שהיא".

19. ריטב"א. הפשט הוא שהשומעים את הנוסח כלה כמות שהיא במקרה של כלה כעורה מפרשים אותו כגנות.

20. תוס'.

21. והמשך דבריו: "לפי שכל אדם אי אפשר שאין בו דבר אחד של שבח הלכך אם היא כעורה אין משבחין אותה ביופי לפי שהוא משקר וכתוב "מדבר שקר תרחק" אלא משבח אותה באותו דבר שבח שיש לה" ויתכן ששונה קצת מהתוס' דלתוס' אפי' חיגרת יתארו יופי ידיה ואילו לר"י מגאש גם זה אינו אמת דהא אינה נאה אלא יתארו תכונה אחרת.

22. ולא ברור מה יאמרו בכלה חיגרת או סומא. בריטב"א הסביר את רש"י: "כלומר שאם יש בה מום ישתוק א"נ יזכור דבר נאה שבה" היינו כמו הסברי תוס'.

23. והוא נלמד כנראה מההיא דמותר לשנות לדבר השלום. (יבמות סה:) יבואר בהמשך.

24. טור אבן העזר סימן ס"ה.

25. שו"ע אבן העזר סימן ס"ה ס"ק ב'.

26. נתיבות עולם נתיב האמת ספ"ב.

שקר, אע"ג שהכלה בעצמה אינה נאה וחסודה, מ"מ כלפי הבעל שבחר בה היא חסודה בעיניו, ואנו אין באין לשבח אותה מצד עצמה רק מצד שנמצא דבר בכלה זאת שהיא חסודה שהרי החתן נשאה והיא מצאה חן בעיניו וזה שאמר מי שלקח מן השוק ישבחנו או יגננו בעיניו, כלומר שאין ראוי שיגננו אחרי שלקח המקח שהרי היה נאה בעיניו וכן גבי כלה". כלומר גם לשיטה זו לא מצינו היתר לשנות מפני השלום, אלא דאמת היא אלא שהיא סוביקטיבית ואילו לב"ש כנראה יש לילך אחרי האמת האוביקטיבית.

אולם מה שעלינו לברר הוא מה הראיה שמביאים ב"ה מהקונה מקח בשוק? בשלמא להסבר המהרש"א והמהר"ל הרי שבאים ב"ה לומר כשם שאדם לא יגנה את המקח שקנה חבירו כיון שהוא עשה זאת מרצונו הרי שהמקח טוב בעיניו, ה"ה הכא בכלה ישבחנו בעיניו. אולם לפי שני ההסברים האחרים לענ"ד קשה מה בא ללמדנו. ואולי לפי הסבר הקרבן נתנאל הפשט הוא כמו במקח שישבחנו בעיניו כיון שהשבח כללי הוא, ויכול הוא להתפרש בצורה אמיתית ה"ה בכלה.

אולם לשיטת הריטב"א שהסיבה היא היתר מפני דרכי שלום צריך היה לומר שמפני דרכי שלום שאני ומה הראיה בקונה מקח מן השוק הלא גם שם יש לאמר את הסיבה מפני דרכי שלום וצ"ע. עכ"פ, היוצא מכל הנ"ל:

א. לשיטת ב"ש גם בהתנגשות עם השקול של דרכי שלום יש לאמר את האמת.

ב. גם לשיטת ב"ה לרוב הפירושים אין היתר לשקר ממש, אלא, לאמר דבר שיכול להתפרש כאמיתי, או דבר שהוא נכון סוביקטיבית.

ג. לשיטת הריטב"א, סוברים ב"ה שמותר שלא לאמר את האמת מפני דרכי שלום. להלכה נפסק²⁷ כב"ה.

ד. יש להעיר כי לשיטת התוס' גם ב"ש מסכימים באופן עקרוני עם ב"ה. שכך כתב תוס'²⁸: "וב"ש סברי אע"ג דישבחנו בעיניו אין להם לחכמים לתקן להזיק לומר שקר דהתורה אמרה מדבר שקר תרחק". הרי דגם ב"ש מודים שבענין מקח מן השוק ישבחנו בעיניו אולם כל מחלוקתם היא דאין לתקן באופן קבוע נוסח דאינו אמת ולכן "כלה כמות שהיא" אבל אה"נ האדם הפרטי, במקרה של מקח לפחות, ישבחנו בעיניו ולא יגננו בעיניו.

27. שו"ע אה"ע סימן ס"ה ס"א.

28. כתובות יז, א ד"ה ישבחנו בעיניו.

משנים מפני השלום

בשאלה זו שהיא נושא מאמרנו - אם נדחית היא האמת מפני השלום, דנו גם האמוראים.

מצינו בגמרא ביבמות²⁹: "א"ר אילעא משום ר' אלעזר ב"ר שמעון מותר לו לאדם לשנות בדבר השלום שנא'³⁰: 'אביך'³¹ ציוה וגו' כה תאמרו ליוסף אנא שא נא וגו'". ר' נתן אומר מצוה שנאמר³²: 'ויאמר שמואל'³³ איך אלך ושמע שאול³⁴ והרגני' (וכתיב ויאמר ה' עגלת בקר תקח בידך ואמרת לזבוח וגו' הקב"ה צוה לשנות - רש"י) דבי ר' ישמעאל תנא גדול השלום שאף הקב"ה שינה בו דמעיקרא כתיב³⁵: 'ואדני זקן' ולבסוף כתיב³⁶: 'ואני זקנתי'³⁷. הרי דגם לר' אילעא וגם לר' נתן נדחית האמת מפני השלום אלא שנחלקו אם מצוה לדחות את האמת, או שמא רק היתר מצינו ולא מצוה.

29. סה, ב.

30. בראשית נ, טז-יז.

31. "יעקב לא צוה אלא הם שינו מפני דרכי שלום" - רש"י.

32. שמואל א' טז, ב.

33. בקשר לשאלה האם היה בשאלתו זו של שמואל משום חוסר בטחון בקב"ה עי' חובות הלכות שער הבטחון פרק ד: 'ולא נחשב לו לחסרון בבטחונו על האלקים אך היתה תשובת האלקים תשובת המורה כי זהירותו בזה משובחת' עי' עקידת יצחק בהקדמתו לפרשת וישלח: 'וכל אדם חייב לראות עצמו כמי שהשתדלותו תועיל לו ולא יבטח בזכויותיו ומי כמוהו אשר אמר לשמואל: "עגלת בקר תקח" וכו'. וכן אברכנאל בשמואל: 'ואיך אמר שמואל כזאת והיה לו לבטוח בחסדי ה' כי לא תמוז?!" ועי' בחזון-איש אמונה ובטחון פרק ב' ס"ו בגדרי ההשתדלות המותרת.

34. והערוך לנר הקשה "איך יליף שמפני השלום שינה דלמא מפני אימת פקוח-נפש שדוחה כל לא-יתעשה שבתורה?!" וכן מצינו בגמרא בפסחים ח, ב שלומדים מכאן דהיכא דשכיח היזקא לא אמרינן שלוחי מצוה אינם נזוקים. ותירץ שכבר הוכיח במקום אחר שזו מחלוקת תנאים ור' נהוראי סובר שאף במקום דשכיח היזק שלוחי מצוה אינם נזוקים וממילא "לא היה צריך לירא שינזק אלא שיושבת השלום עם שאול וליכא רק משום דרכי שלום" ע"כ. ויתכן שבזה יוסבר מדוע ר' אילעא סובר שרשות ואינו מקבל את דברי ר' נתן. כיון שהוא סובר דלא אמרינן שלוחי מצוה אינם נזוקים באתרא דשכיח היזקא ולכן העצה היתה משום פקוח-נפש ולא מפני דרכי שלום.

35. בראשית יח, יב.

36. שם פס' י"ג.

37. ועי' ערוך - לנר שהסביר מדוע ר' אילעא לא למד מדברי שרה אלו שהם קודם בתורה לדברי יוסף. ועי' בהמשך בדברי הרמב"ן בהסבר שינוי הקב"ה.

בדברי הגמרא יש להבין תרתי:

א. מדוע נקטה הגמרא "לשנות בדבר השלום"? מדוע לא נקטה מותר לשקר בדבר השלום?

ב. "איך באמת מותר לשקר הא כתיב מדבר שקר תרחק?"³⁸ בעל ה"ערוך - לנר" כתב לישב: "וי"ל דודאי בני יעקב (שאמרו אביך ציוה וכו') לא דברו שקר. דיש לדקדק, למה שלחו ליוסף ולא דברו בעצמם כמו שצוה להם אביהם עפ"י דבריהם שאמר: 'כה תאמרו ליוסף' והיה להם לירא שמזה יבין יוסף ששקר הוא? ועוד י"ל ד'כה תאמרו' מיותר כיון דכבר כתיב לאמר? ולכן י"ל שהם אמרו לישנא דמשתמע לתרי אפי דבאמת לא שלחו רק: 'אביך ציוה לפני מותו' והיה כונתם בזה שציוה מה שציוה. כדכתיב: 'ויכל יעקב לצוות את בניו'. ועוד הוסיפו לשלוחים: 'כה תאמרו ליוסף' שיאמרו כן מעצמם ובזה לא אמרו בפירוש שאביו ציוה כן³⁹. אבל יוסף יסבור ש'אביך צוה' קאי גם על זה ולכן שלחו ולא אמרו בעצמם. אכן כיון שאסור לגנוב דעת הבריות⁴⁰, והם שינו ואמרו לשון שיש לטעות בו, מזה הוכיח שמותר לשנות מפני השלום". ע"כ דבריו. הרי שלשיטת הערוך - לנר לא הותר שקר ממש בדבר השלום אלא רק לשנות והיינו גניבת דעת. וכן משמע קצת מדברי הריטב"א במקום: "ואע"ג דשלוחי מצוה אינם נזוקים היכא דשכיח היוקא שאני כדאמרי' עלה בפ"ק דפסחים עגלת בקר תקח בידך כלומר קרבן לכפר על הרהורי החטא שחושד בכשרים. ומ"מ אין זה עיקר הליכתו⁴¹, אלא שהוא משנה לאמר כי לזה לבד הולך מפני שמותר לשנות בדברי שלום".

38. לשון הערוך לנר, שהקשה גם את השאלה הראשונה. ובשאלתו השניה יש לתמוה קצת מאי קשיא, דילמא הפה שאסר הוא הפה שהתיר? התורה שאמרה "מדבר שקר תרחק" היא שגילתה דשרי במקום השלום? וכנראה שעיקר קושיתו על אחי יוסף מנין ידעו הם לנהוג כך והלא אסור שקר יש בדבר. רצ"ע.

39. מעין מה שהסביר רש"י (בראשית כז, יט) על דברי יעקב "אנכי עשו בכורך" - "אנכי המביא לך, ועשו הוא בכורך".

40. ע"י אנציקלופדיה תלמודית ערך גניבת דעת שיש הסוברים שאיסור גניבת דעת מן התורה. (ריטב"א חולין צד, א בשם התוס' וכן היראים השלם סי' קכ"ד ובסמ"ג לאוין קנ"ה) אולם יש שכתבו שאיסור גניבת דעת רק מדרבנן. (סמ"ק סי' רמ"א, ב"ח חו"מ רכ"ו) וקצת משמע מהערוך-לנר שסובר שגניבת דעת אינו איסור תורה, אחרת מה תירץ את קושיתו: "איך מותר לשקר הא כתיב מדבר שקר תרחק?"

41. וכ"כ המהרש"א: "ואע"ג דקושטא קאמר שעשה שם זבח כדכתיב בקרא: "ויאמר

הרי מפורש בדברי הריטב"א ששמואל לא שיקר לגמרי⁴² שהרי הלך גם לצורך זה אלא שינה כיון שזו לא היתה מטרתו המרכזית. אמנם מדברי רש"י⁴³ לא משמע כך שכתב: "איך ציוה - יעקב לא ציוה אלא הם שינו מפני דרכי שלום". הרי שהיה זה שקר ממש ומותר לשנות מפני דרכי שלום. ופה גילתה לנו תורה שלמרות ציוויה להתרחק מן השקר, במקום השלום - מותר.

עדין נותר לברר מהו היחס בין דברי האמוראים הללו לבין מחלוקתם של ב"ה וב"ש שהבאנו לעיל. האם דבריהם אמורים דוקא לפי שיטת ב"ה, וחולקים האמוראים על ב"ש. בפרט לפי שיטת הריטב"א שהבאנו שטעמם של ב"ה האומרים "כלה נאה וחסודה" הוא משום שמותר לשנות מפני דרכי שלום, הרי שב"ש אינם מסכימים לכך⁴⁴. האם חולקים ר' אילעא ור' נתן על ב"ש וסוברים כב"ה?

ונראה לאמר שגם לפי שיטת הריטב"א יסכימו גם ב"ש שמצוה או לפחות מותר לשנות בדבר השלום. אלא, שיש לחלק בין דרכי השלום לבין דבר השלום. מה שהותר לשנות הוא במקום שיכול הדבר להביא לידי מריבה ממש כמו יוסף ואחיו, או שמואל ושאול. או לפגיעה במערכת היחסים בין שרה ואברהם. אבל במקרה של הרוקדים לפני הכלה לא דבר השלום יש כאן אלא דרכי שלום כלומר שעלולים לפגוע בכלה או בחתן ובכך בעקיפין להזיק לחזוק הקשר בין החתן לכלה. בזה לא התירו ב"ש לשנות מפני זאת אבל מפני דבר השלום יתכן ויסכימו להיתר וצ"ע.

להלכה, אע"ג שהרמב"ם לא הביא את דברי ר' נתן ולא את דברי ר' אילעא⁴⁵, מצינו בפוסקים פעמים רבות שהתירו לשנות מפני השלום⁴⁶.

שלום לזבוח לה' וגו' ויקרא להם לזבח" מ"מ עיקר הליכתו למשוח את דוד, היה צריך לשנות ולא עשה כן אלא מפני יראת שאול".

42. ועי' דברי הרד"ק בשמואל שטובר שכלל לא היה שם שקר אלא היפוכו של דבר: "הקב"ה אמר לו: אני אמרתי לך שתלך בהצנע ואתה אמרת: איך אלך ושמע שאול והרגני? עתה אני אומר לך שתלך בפרהסיא ותקח עגלת בקר לעשות זבחי שלמים ביום מושחך למלך". הרי שכלל אין פה שקר אלא אדרבה אמור בפרהסיא נשלחתי להמליכך למלך ולזבוח זבחי שלמים ביום הכתרתך.

43. ד"ה "איך ציוה".

44. חוץ משיטת תוס' שהבאנו שב"ש מסכימים עקרונית שמותר, ורק לא מסכימים לקבוע נוסח קבוע שאינו אמת.

45. ומהגר"א נבנצאל שליט"א שמעתי שהוא מכיין שאין דרך הרמב"ם להביא דברים שהם חסידות ואין כופים עליהם.

46. בשו"ת הרמ"א סימן י"א. "בענין מעשה שנעשה בשנות טעמים מפני רדיפת

אמנם יש להעיר כי החת"ס"סופר לא נחה דעתו מהיתר זה וכתב⁴⁷: "ואני תמה על גוף הדבר שהתירו חז"ל לכזב בתורת אמת ומה שאמרו מותר לשנות מפני דרכי השלום לא היה דעת הרמב"ן ז"ל נח מזה עפ"י המובן הפשוט ע"כ הפליג בפירושו על פסוק ואני זקנתי⁴⁸ ע"ש... והכלל קושטא קאי". ויש עוד להעיר שבעל ספר חסידים⁴⁹ כתב: "ודע אם יבוא נכרי או יהודי ויאמר לאדם תלוה לי מעות, ואינו מלוה לו ברצון כי ירא פן לא יפרע לו, אינו יכול לאמר "אין לי" כי מה שמותר לשנות בדבר השלום זה בשכבר עבר הדבר"⁵⁰.

סכום הדברים, כמובן להלכה ולא למעשה:

- א. לשיטת הריטב"א כבר בדברי ב"ה הסוברים כי לפני כל כלה מרקדין בנוסח "כלה נאה וחסודה" מצינו היתר לשנות מפני דרכי שלום.
- ב. לרוב השיטות אין בדברי ב"ה היתר לשנות, אלא, סוג מסוים של אמת יש כאן.

שלום". ובשורת מהריט"ץ החדשות סימן קנ"ג "...ואין עליו עוון אשר חטא אפילו ישקר דמותר לשנות מפני השלום". ובשורת שבות יעקב חלק א' סימן קלח התיר לדיין בדעת מיעוט לאמר איני יודע כדי שיוסיפו דינים דמותר לשנות בדבר השלום. ודן בדבריו בשורת יביע אומר חלק ב' - חו"מ סימן ג'. בשורת נודע ביהודה מהדורה תנינא - אה"ע סימן לח: "כיון שנתנה אמתלא לא עשתה שום דבר רע בדבור הראשון, לא לשמים ולא לבריות. שאף שאמרה שקר הרי מותר לשנות מפני דרכי שלום". וע"ע בשורת רב פעלים חלק ג - שדן בדברי השבות יעקב שהובאו לעיל. ובשורת תורה לשמה סימן שס"ד האריך לבאר באיזה אופנים מותר לשקר.

47. שורת חת"ס חלק ו' - ליקוטים סימן נ"ט.

48. וכך כתב הרמב"ן: "ואני זקנתי - הוא פירוש אחרי בלותי ודבריו אמת, אך מפני השלום לא רצה לגלות מה שאמרה ואדני זקן כי היה ראוי שיאמר ואני ואדוני זקנים, כי שרה בשניהם תצחק". הרי שלשיטת הרמב"ן הקב"ה רק העלים מקצת דברי שרה אבל לא שינה כי היא אכן אמרה שגם היא זקנה שהרי אמרה אחרי בלותי. יתכן שהרמב"ן לא יסכים גם עם הראיה של "אביך ציוה" לשיטתו שפעמים התורה אינה מספרת על ציווי שצווה משהו. עי' דבריו ריש פרשת שמיני וכן שמות יא, א. וכן שמות לב, כז: "אבל היא מצוה שנאמרה למשה מפי הגבורה ולא כתבה".

49. סימן קכ"ז.

50. בספר אורים ותומים ונה"מ, על שו"ע חו"מ בסי' יב לא הביאו החלוק הזה וכן החיד"א בברית עולם תמה על דברי ספרי חסידים. אמנם במג"א באו"ח סי' קנ"ז

- ג. לשיטת ב"ש יש לרקד לפני הכלה ולאמר את האמת למרות שהדבר עלול לפגוע בחתן ובכלה ואין היתר לשנות מפני דרכי שלום.
- ד. יתכן שגם ב"ש מודים שמותר לשנות בדבר השלום. ואסרו לשנות במקרה של ריקוד לפני הכלה דוקא, לפי התוס', כיון שיש פה תקנה קבועה, או שגם ב"ש יודו במקרה שיכול להביא לידי מריבה.
- ה. האמוראים נחלקו. יש מי שמתיר לשנות בדבר השלום ויש מי ששסובר שמצוה לשנות.
- ו. יש מי שלומד שמה שהתירו הוא דוקא לשנות דהינו לגנוב דעת אבל לשקר ממש לא התירו אפי' בדבר השלום. אולם בפשטות, וכך משמע מרש"י, התירו לשנות ממש.
- ז. רוב הפוסקים הביאו דברים אלו להלכה והזכירו את הלשון מותר לשנות ולא כתבו מצוה לשנות.
- ח. יש מי שכתב שמה שהתירו לשנות הוא דוקא על העבר ולא על העתיד. מי יתן ונדע סוד מיזוג האמת והשלום, ונזכה לקיום דברי הנביא⁵¹ : "צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים, והאמת והשלום אהבו".

הביא דברי ספריחסידיים.

51. זכריה ח, יט.